

Araştırma Makalesi

Ortaokullarda Uygulanan Bağımlılıkla Mücadele Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesine Yönelik Yönetici, Öğretmen ve Veli Görüşleri*

Osman Aktan¹Metin Yılmaz²Merve Yılmaz³

Öz

Bu araştırmanın genel amacı ortaokullarda öğrencilere yönelik olarak hazırlanan ve uygulanan Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programının etkililiğini öğretmen, yönetici ve veli görüşlerine göre değerlendirmektir. Bu çerçevede araştırmanın çalışma grubu 12 yönetici, 128 öğretmen ve 16 veli olmak üzere 156 kişiden oluşturulmuştur. Araştırmanın yürütülmesinde nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmaya ait nitel veriler, pilot uygulama ile geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yerine getirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiş ve bu verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırma bulgularına göre bağımlılıkla mücadele eğitim programının katılımcılar arasında bağımlılıkla mücadele alanında farkındalık oluşturduğu, madde bağımlılığı, teknoloji bağımlılığı ve diğer zararlı alışkanlıklar konusunda bilgilerini arttırmalarına katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Öğretmen, yönetici ve veli görüşleri doğrultusunda bağımlılıkla mücadele eğitim programına ilişkin uygulamaya dönük etkinliklerin azlığı, yeterli veli desteği alınmaması, öğrenciler için düzenlenen eğitimlere gereken zamanın öğretim saatleri içerisinde ayrılamaması gibi sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları uyarınca eğitim programının içerik, uygulama boyutu, zamanlama ve veli desteğiyle ilgili sorunlarının giderilmesi ve aynı zamanda uygulamalı saha çalışmalarını kapsamaması hususu dikkate alınarak düzenlenmesinin daha faydalı olacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Ortaokul • Öğrenci • Bağımlılık • Bağımlılıkla Mücadele Programı • Program değerlendirme

* Bu makalenin bir bölümü 5-7 Ekim 2017 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası Çocuk Hakları Kongresi-2017'de (CRC-2017) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1 Yetkilendirilmiş yazar: Osman Aktan, Düzce Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Düzce. Eposta: karakteregitimi@gmail.com

2 Düzce Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Düzce. Eposta: kmy.metin.yilmaz4@gmail.com

3 Düzce Mehmet Zahid Kevseri İmam Hatip Ortaokulu, Düzce. Eposta: merve88c@hotmail.com

Atf: Aktan, O., Yılmaz, M. & Yılmaz, M. (2018). Ortaokullarda uygulanan bağımlılıkla mücadele programının etkililiğinin değerlendirilmesine yönelik yönetici, öğretmen ve veli görüşleri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 5, 637–664. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.4.0041>

Madde kullanımı ve bağımlılığı, günümüzde hemen her ülkeyi tehdidi altına alan ve iletişim ile teknoloji alanındaki hızlı gelişmelerin de etkisiyle günden güne büyüyen uyuşturucu pazarı dolayısıyla toplumları oluşturan tüm kesimlerin karşı karşıya kaldığı önde gelen küresel sorunlardan biri hâline gelmiştir (Babor ve ark., 2010, s.27). Bağımlılık; bireyin fiziksel, biyolojik ve ruhsal yapısı üzerinde kalıcı hasarlara yol açarak kişisel dengesini bozan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Karaman & Kurtoğlu, 2009; Kandemir, 2012; Tosun, 2008). Esas itibarıyla bir varlığa, şahsa ya da bir nesneye hissedilen karşı konulamaz bir arzu veya bir başka istenç güdümü etkisine girme durumu olarak kabul edilen bağımlılık, insanın beyin faaliyetleri ile ilişkili normal dışı seyir gösteren bir davranışı belirtir (Uzbay, 2009). Bağımlılık, bireyin hoşnutluk ve haz alma duygusuyla herhangi bir maddeyi kullanmasıdır (Balseven, Özdemir, Tuğ, Hancı & Doğan, 2002). Kastedilen madde ise, beyin işlevlerini ve tüm bedensel yapıları bozan, zamanla organ sistemlerinde yıkıcı değişikliklere yol açan, çeşitli psikolojik ve davranışsal sorunlara neden olan, yaşamsal bir gereksinme duyulmamasına karşın sahte bir iyi oluş hâli yaşatan doğal ya da yapay tüm maddelerdir (Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı [EGM KOMDB], 2005, s.94).

Madde bağımlılığı, bir maddenin belirgin bir etkiyi elde etmek için kullanımı sürecinde oluşan ruhsal, sosyal ve bedensel sorunlara rağmen madde kullanımından vazgeçilemeyişi, madde kullanımına duyulan isteğin önüne geçilemeyişi ve madde kullanımı kesildiğinde yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkışı ile karakterizedir. (Arıkan, 2011, s. 243; Uzbay & Yüksel, 2003, s. 485). Bağımlılığın gelişimi, bireyin kişilik özelliklerine, ailesinde madde kullanımı olup olmasına, madde kullanım süresine ve maddenin cinsine göre değişir. Ayrıca her maddenin bağımlılık potansiyeli farklıdır (Ceyhun, Oğuztürk & Ceyhun, 2001).

Madde bağımlılığının, toplumlarda bir zincirleme reaksiyon gibi seyir göstermesi, bağımlı bireylerin sayısının artmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Çünkü bağımlılığa yol açan başat etkenlerinden biri madde kullanımına duyulan merak, bir diğeri ise bireyin çevresindekilerden gözlem ve taklit yoluyla etkilenmesidir (Can, 2007, s. 186). Nitekim Türkiye’de 103 madde bağımlısı üzerinde yapılan bir araştırmada, arkadaş-arkadaş çevresi etkisiyle madde kullanmaya başlayanların oranı %82,1 olarak tespit edilmiştir (Türkan, 2011, s. 72). Bir diğere deyişle bağımlılık yapan maddelerin kullanıldığı bir çevrede yaşayan veya madde kullanan arkadaşlara sahip gençlerde madde kullanımına yönelme daha sık görülen bir durumdur (Kulaksızoğlu, 2008; Ögel, Taner, Eke & Erol, 2004). Dünya Sağlık Örgütü’nün verilerine göre 15-24 yaş grubunda kazalar, intiharlar ve cinayete bağlı ölümlerin dörtte üçüne madde kullanımı sebep olmaktadır (World Health Organisation, 2014).

Ülkemizde, özellikle hızlı şehirleşme ve nüfus hareketleri, buna bağlı olarak kentsel nüfusun artışı ile birlikte kültürel ve sosyal bağların zayıflaması, kente gelen gençleri spor ve kültürel etkinliklere yönlendirecek uygun imkânların sağlanamaması ve başta internet olmak üzere teknolojinin kötü amaçlarla da kullanılmaya açık olması gibi etmenler gençlerin madde kullanımına yönelmesine neden olmaktadır (Albayrak & Balcı, 2014). Ayrıca madde bağımlılığının nedenleri arasında; dayanıksız ve güçsüz bir kişilik yapısına sahip olma ve kaygıdan kaçma, içten denetimli olmaktan çok dıştan denetimli olmak, kendini değersiz algılama, duygusal bakımdan olgunlaşmamış olma, hazza yönelik olma, kötü alışkanlıklara sahip arkadaş çevresi vb. durumlar sayılabilmektedir (Kulaksızoğlu, 2002). Madde kullanımına yönelik artışlarda sosyoekonomik yapıdaki değişimlerin önemli payı bulunmakla beraber, işsizlik, yoksulluk nedeniyle yaşam koşullarının zorlaşması, eğitimsizlik, toplumsal olanaklardan yararlanamama, ekonomik sıkıntıların yol açtığı aile içinde ortaya çıkan problemler, özellikle genç bireylerin bu olumsuz koşullarla baş etmesini zorlaştırmakta ve onları umutsuzluğa, itebilmektedir. Bu durumda bu bireyler daha kolay madde kullanmaya yönlenebilmektedirler (Spoth, 2001; Susman, 2000; Walker, 2010). Bu durumda olan bireyler, madde kullanmaya daha hızlı yönelmektedirler (Walker, 2010, s. 5). Bağımlılık yapan maddeler bireylerde davranışsal, ruhsal ve fiziksel birtakım değişikliklere neden olabilen kimyasal maddelerdir (Özcan, Taş & Çetin, 2013, s. 155).

Bağımlılık yapan maddeler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir;

- Tütün (sigara),
- Alkol,
- Opiyatlar; morfin, eroin, kodein, metadan, meperidin,
- Uyarıcı niteliği olanlar; amfetamin, kokain, ecstasy, kafein,
- Merkezi Sinir Sistemini etkileyenler; barbitüratlar, meprobamat, benzodiazepin (diazem), akineton,
- Hallüsinojenler; LSD (liserjikasiddietilamid), meskalin, psilocybin, DMT (dimetiltriptamin), DET (dietiltriptalmin), DOM (dimetoksimetil amfetamin), MDA (metilendioksi amfetamin)
- Uçucu özelliği olan maddeler (volatilehydrocarbons); tiner, benzin, gazolin, yapıştırıcılar (bali ve uhu gibi yapıştırıcılar)
- Esrar ve benzeri maddeler,
- Fensiklidin (PCP) (Ögel, 2010).

Bireyler sigara, alkol, uyuşturucu gibi birçok maddeye bağımlı olabilirler. Ancak bağımlılık denince akla sadece sigara, alkol, uyuşturucu vb. madde bağımlılıkları gelmemeli, bunun yanında fiziksel bir maddeye dayanmayan, davranış tabanlı yeme bağımlılığı, oyun bağımlılığı, seks bağımlılığı, bilgisayar bağımlılığı, televizyon bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı, internet bağımlılığı vb. bağımlılıklardan da söz edilebilir (Greenfield, 1999; Kim & Kim, 2002).

Kurulduğu günden bu yana bağımlılıkla mücadele eden Türkiye Yeşilay Cemiyeti, Türkiye’de yürütülen önleme çalışmalarındaki eksiklikleri gidermeye yönelik ve önleme çalışmaları kapsamındaki güncel bilimsel yaklaşımlar doğrultusunda toplumun tüm katmanlarını bağımlılıkla mücadele konusunda bilinçlendirmek ve harekete geçirmek için okul ve aile merkezli yöntemleri bir araya getirerek tüm topluma yayılan bir mücadele başlatmak adına Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı’nı (TBM) geliştirmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı [MEB TBM] Uygulayıcı Eğitimi Programı Değerlendirme Raporu, 2015).

Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı (TBM) bağımlı olmayan bireylerin bağımlılık sürecine girme risklerini en aza indirme üst amacına sahip bilimsel temelli bir eğitim programıdır. Program kapsamında başta çocuklar ve gençler olmak üzere ilgili tüm kesimlere önleyici eğitim hizmeti sunulması amaçlanmaktadır. TBM ile tütün bağımlılığı, alkol bağımlılığı, madde bağımlılığı ve teknoloji bağımlılığı konusunda bireylerde ve toplumda farkındalığın artırılması, verilen bilgi ve sağlanan bilinçle bu maddelerin kullanımının önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca önleyicilik yönünü tahkim ve takviye hedefiyle sağlıklı yaşama ve hastalıklardan korunma bilgi ve becerilerini kazandırmak hedeflenmiştir. Türkiye’de bağımlılıklarla mücadelede ilk defa bu kadar büyük bir hedef kitleye hitap eden bir program geliştirilmiştir. Bu program, alan uzmanlarının desteği ile ülkemizin sosyolojik yapısı, ihtiyaçları ve mevcut eğitim sistemi göz önünde bulundurularak tüm Türkiye’de uygulanabilecek bir şekilde geliştirilmiştir. Aşağıda Tablo 1’de Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı’nda yer alan kazanımların bağımlılık alanlarına ve eğitim kademelerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 1

Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı’nda Yer Alan Kazanımların Bağımlılık Alanlarına ve Eğitim Kademelerine göre Dağılımı

Hedef Kitle	Teknoloji Bağımlılığı	Sağlıklı Yaşam	Tütün Bağımlılığı	Alkol Bağımlılığı	Madde Bağımlılığı	Alanın Hedef Kitle Düzeyindeki Toplam Kazanım Sayısı
Anaokulu ve 1. sınıf	73	75	62	63	63	84
İlkokul (2, 3, 4)	147	141	128	123	123	173
Ortaokul (5, 6, 7, 8)	167	156	147	142	142	197
Lise (9, 10, 11, 12)	161	172	154	157	155	217
Yetişkin	178	165	158	161	159	224

03 Ocak 2014’te Millî Eğitim Bakanlığı ile Yeşilay arasında imzalanan “Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimi Projesi Uygulama Protokolü” çerçevesinde başlatılan TBM uygulamalarının 23 Haziran 2017 tarihli ikinci protokolle 5 yıl daha uzatılmasına karar verilmiştir (MEB, 2017). 9 Mart-10 Haziran 2015 tarihleri arasında Türkiye’nin bütün illerinde Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı (TBM) kapsamında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan rehber öğretmenler için bir hizmetiçi eğitim programı düzenlenmiştir. TBM Uygulayıcı Eğitimi Programı, 10 Kasım–1 Aralık 2014 arasındaki günlerde, Antalya’daki TBM Formatör Eğitimi Programı’nı başarıyla bitiren TBM Formatörü rehber öğretmenlerce uygulanmıştır. Her gününde 4 oturum olmak kaydıyla toplamda 12 oturum olarak planlanan TBM Uygulayıcı Eğitimi Programı kapsamında ülke genelinde 843 eğitim grubu açılmış ve bu gruplar ile toplam 10.116 oturum yapılmıştır. Her biri minimum 12 maksimum 40 kişiden oluşan eğitim gruplarına katılan toplam 28.349 rehber öğretmen 18 saatlik TBM Uygulayıcı Eğitimi Programı doğrultusunda eğitim almıştır. Rehber Öğretmenler “Sağlıklı Yaşam, Teknoloji Bağımlılığı, Tütün Bağımlılığı, Madde Bağımlılığı ve Alkol Bağımlılığı” alanları üzerinden gördükleri eğitimin sonucunda Hizmetiçi Eğitim Belgesi’ni alarak TBM Uygulayıcısı olmaya hak kazanmışlardır. Eğitimler kapsamında 29.000 adet kitabın ülke geneline dağıtımı yapılmış, 97 noktaya eğitim roll-upları ve kırlangıçlarından oluşan TBM Formatör Setleri gönderilmiştir. Ayrıca il düzeyindeki TBM tanıtım programı 34 il için Yeşilay şubeleri aracılığı ile gerçekleştirilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı [MEB TBM] Uygulayıcı Eğitimi Programı Değerlendirme Raporu, 2015).

Teknolojik, bilimsel ve sosyal değişimlerin, bu değişimlere ayak uydurabilecek daha nitelikli insanların yetiştirilmesini zorunlu kılması, bunun yanında davranış bilimindeki gelişmeler, eğitim programlarının geliştirilmesini gerekli hale getirdiği gibi, bu amaç için geliştirilen programların ne kadar amaca yönelik olduklarının ortaya çıkarılması da gerekir. Tasarım ve uygulama sürecinden geçerek geliştirilen her programın toplumsal ve bireysel ihtiyaçları ne kadar karşıladığının görülmesine yönelik olarak, değerlendirme sürecinin işletilmesi zorunludur (Kumral, 2010). Rea-Dickins ve Germaine’e (2000) göre planlanmış bir değişiklik hakkında bilgi sahibi olmak için eğitim programının değerlendirilmesi gerekir. Yenilik ve değerlendirmenin birbirine yakın kavramlar olduğu, değerlendirme sürecinin yapılan ve uygulanan yenilik hakkında yararlı dönütler sağlayabileceği belirtilmektedir. Buna göre uygulanan bir programın etkili ve yararlı olup olmadığına ilişkin yargıda bulunmak önemlidir. Bu da programın değerlendirilmesi ile mümkündür. Erden’e göre (1998, s. 10) “program değerlendirme, gözlem ve çeşitli ölçme araçları ile eğitim programlarının etkililiği hakkında veri toplama, elde edilen verileri programın etkililiğinin işaretçileri olan ölçütlerle karşılaştırıp yorumlara ve programın etkililiği hakkında karar verme sürecidir.” (Erden, 1998, s. 10). Ertük de (1997) değerlendirmeyi, program geliştirilmenin son ve tamamlayıcı halkası olarak eğitim hedeflerinin gerçekleşme derecesini belirleme süreci olarak tanımlamaktadır (1997, s. 111).

2015-2016 eğitim-öğretim yılında Düzce ilindeki ortaokul öğrencilerine uygulanan programın değerlendirilmesi, bu yıl uygulanacak programın etkililiğini ve verimliliğini arttırmada önemlilik arz etmektedir. Bu araştırmanın genel amacı, ortaokullarda öğrencilere yönelik olarak hazırlanan ve uygulanan Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programının etkililiğini öğretmen, yönetici ve veli görüşlerine göre değerlendirmektir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma modeli benimsenmiştir. Durum çalışmaları genelde nitel araştırma yaklaşımlarından biri olarak görülmektedir. Bir tek bireyden bir okula kadar değişik birimlerin ele alınabileceği durum çalışmaları araştırmacılara zengin ve ayrıntılı veriler sunarken, diğer nitel araştırma yaklaşımlarında olduğu gibi genelleme amacı taşımamaktadır (Lichtman, 2006, s. 73–77). Durum çalışmasında bir ya da daha çok olay, ortam, program, sosyal grup, toplum ya da diğer sınırlandırılmış bir sistemin derinlemesine analizi söz konusudur. Durum bütüncül bir sistemi ifade etmektedir. Bir öğretmen, öğrenci ya da yeni uygulanan bir program durumu oluşturabilmektedir Durum çalışması ise güncel bir olgunun gerçek bağlamında araştırılması biçiminde tanımlanmaktadır (Stake, 1995, s. 2; Yin, 2003, s. 13). Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı'nın (TBM) etkililiğini ortaokul seviyesinde değerlendirmeyi amaçlayan bu araştırmada, betimleme amaçlı durum çalışması yaklaşımı benimsenmiş ve TBM araştırmanın analiz birimi olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Düzce ilinde TBM'nin uygulandığı ortaokullarda görev yapan 105 yönetici ve 1224 öğretmenin yanı sıra bu okullarda eğitim gören öğrencilerin velileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Ölçüt örnekleme, örneklemin problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan teşkil edilmesidir (Büyüköztürk, Akgün, Karadeniz, Demirel & Kılıç, 2014). Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış ise, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Sözü edilen ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 112). Bu araştırmaya katılacak yönetici ve öğretmenlerin seçiminde TBM'nin uygulandığı bir ortaokulda görev yapıyor olma, madde bağımlılığı ile ilgili hizmetiçi eğitim faaliyetlerine katılmış olma, programın uygulanmasına yönelik olarak ve uygulama süreçlerinde inisiyatif sahibi olma;

velilerin seçiminde ise TBM'nin uygulandığı bir ortaokulda eğitim gören öğrencisi olması ölçütleri göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu belirlenen ölçütler çerçevesinde seçilen 12'si yönetici, 128'i öğretmen ve 16'sı veli olmak üzere 156 kişi oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Katılımcıların TBM'nin etkililiği ile ilgili görüşlerini almak amacıyla yönetici, öğretmen ve velilere yönelik açık uçlu sorulara dayanan üç görüşme formu hazırlanmış ve uygulanmıştır. Yönetici ve öğretmenler için hazırlanan görüşme formlarında yedi soruya, veli görüşme formunda ise dört soruya yer verilmiştir. Görüşme formları hazırlanırken üç ayrı uzmanın görüşüne başvurulmuş; iki yönetici, üç öğretmen ve iki veli ile yapılan pilot görüşmelerle de soruların anlaşılabilirliği sınanmıştır. Uzman görüşleri ve pilot görüşmelerde alınan sonuçlar doğrultusunda görüşme sorularına nihai şekli verilmiştir. Araştırmacılar tarafından görüşme formlarında yer alan soruların sırasıyla katılımcılara yöneltildiği görüşmeler yapılırken herhangi bir yönlendirmeden özenle kaçınılmıştır. Görüşmeler sırasında katılımcılara adlarıyla hitap edilmiş, ancak analiz ve raporlaştırma sürecinde her katılımcıya bir kod isim verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmacılar, yönetici, öğretmen ve velilere yönelik olarak hazırlanmış görüşme formlarını uygulandıktan sonra toplamıştır. Her bir katılımcı düzeyinde görüşme formunda toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak için içerik analizi yapılmıştır. Bu veriler belli başlıklar altında toplanarak frekansları çıkarılmıştır. Son olarak frekansları çıkarılan ifadelerden birbirine yakın olanlar gruplandırılarak kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Araştırmacılar bu işlemleri birbirlerinden bağımsız olarak yapmışlardır. Daha sonra bir araya gelen araştırmacılar, farklı temalar altında değerlendirdikleri görüşler üzerinde tartışarak uzlaşmaya varmışlardır. Katılımcı görüşleri doğrultusunda oluşturulan tema ve kategoriler, frekans değerleri verilerek tabloda gösterilmiştir. Her bir bölümde veriler doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. İçerik analizi ile elde edilen verilerin güvenilirliğinin sağlanması için, Miles ve Huberman'ın (2015) "Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100" formülü kullanılmıştır. Araştırmacılar arasındaki güvenilirlik oranı %92 olarak tespit edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Araştırmanın genel amacı, daha önce de ifade edildiği üzere, ortaokullarda TBM'nin etkililiğini öğretmen, yönetici ve veli görüşlerine göre değerlendirmektir. Bu amaca binaen katılımcıların konuyla ilgili olarak görüşme formlarına kaydettikleri görüşleri maddeler hâlinde analiz edilmiş ve doğrudan alıntılarla verilerek yorumlanmıştır.

Bağımlılıkla Mücadele Programı Kapsamında Okulunuzda Düzenlenen Faaliyetler/Etkinlikler

Araştırma çerçevesinde katılımcıların Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı (TBM) kapsamında okullarda düzenlenen etkinliklere ilişkin görüşleri analiz edilmiş olup, elde edilen veriler Tablo 2’de sunulmuştur. Tablo 2’de yer alan verilere bakıldığında katılımcıların konuya ilişkin görüşlerinin iki temada toplandığı görülmektedir.

Tablo 2

Katılımcıların Bağımlılıkla Mücadele Programı Kapsamında Okullarda Düzenlenen Etkinliklere İlişkin Görüşleri

Tema	Kategori	Etkinlik/Faaliyetler	Frekans (f)
Eğitsel Etkinlikler	Seminerler	Öğrencilere yönelik seminerler	51
		Öğretmenlere yönelik seminerler	35
		Velilere yönelik seminerler	16
		Bilgilendirme sunumları	10
		Uygulayıcı eğitimleri	5
	Materyal hazırlama	Broşür hazırlama	65
		Afiş hazırlama	42
		Pano hazırlama	23
		Dergi hazırlama	1
		Modül uygulaması	TBM programının uygulanması
Sosyal etkinlikler	Okul içinde	Sportif faaliyetler	32
		Proje uygulama	1
	Okul dışında	İlgili kurum ziyaretleri	1
		Kurumsal iş birlikleri	1

Tablo 2’de katılımcıların TBM kapsamında okullarda düzenlenen etkinliklere ilişkin görüşlerine göre etkinliklerin eğitsel ve sosyal olmak üzere iki temada toplandığı dikkat çekmektedir. Katılımcı görüşlerine göre eğitsel etkinlikler temasında TBM’nin uygulanması (f=92), broşür hazırlama (f=65), öğrencilere yönelik seminerler (f=51); sosyal faaliyetler temasında ise sportif faaliyetler (f=32) etkinlikleri öne çıkmaktadır. Aşağıda bazı katılımcıların bu konu hakkındaki görüşleri doğrudan alıntılarla verilmiştir.

...TBM programını esas alarak birçok etkinlik düzenledik. Bunlar öğrenci ve velilere yönelik seminerler, broşür ve afiş hazırlamayı sayabilirim. (Ö34)

...seminer ve toplantılar düzenledik, öğrencilere yönelik afişler hazırladık. (Ö12)

...Okulumuzda rehber öğretmenin önderliğinde Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı’nı uyguladık. (Y5)

Bağımlılıkla Mücadele Programı kapsamında öğrencilerimizi zararlı alışkanlıklardan kurtarmak için spor faaliyetleri düzenledik. Öğrencilerin spora ilgi duymalarını sağladık. (Ö41)

...okulumuzda öğretmen, öğrenci ve velilerimize yönelik farkındalık oluşturma adına seminerler düzenledik. (Y5)

Okulumuzda bu konuda okulda rehber öğretmenimiz toplantı düzenledi. (V2)

Bağımlılıkla Mücadele Programının Uygulanması Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar

Araştırma çerçevesinde katılımcıların TBM'nin uygulanması aşamasında karşılaşılan sorunlarla ilgili görüşleri analiz edilmiş olup, elde edilen veriler Tablo 3'te sunulmuştur. Katılımcıların bu husustaki görüşleri katılım ve uygulama olarak iki temada toplanmıştır.

Tablo 3

Katılımcıların Bağımlılıkla Mücadele Programının Uygulanması Aşamasında Karşılaşılan Sorunlarla İlgili Görüşleri

Temalar	Alt Kategoriler	Görüşler	Frekans (f)	
Katılım	Öğrenci	Öğrencilerin isteksizliği	61	
		Veli katılımının azlığı	114	
	Veli	Velilerin isteksizliği	103	
		Veli katılımlarında devamlılık sağlanamaması	89	
Uygulama	Öğrenci	Kalabalık gruplar ve öğrenci sayısının çokluğu	108	
		Öğrencilerin pasif olması	74	
		Olumsuz sosyal çevre	45	
	Öğretmen	Rehber öğretmenin yalnız kalması	115	
		Diğer öğretmen ve yöneticilerin sorumluluk almaması	107	
		Rehber öğretmen olmaması	28	
	Zaman	Rehberlik saatlerinin kaldırılması ve azaltılması	120	
		Yeterli ve uygun zaman olmaması	81	
		Materyal	Uygulamaya dönük etkinliklerin azlığı	85
			Sunum içeriklerinin basit olması	56
		Sunumların yetersiz olması	45	

Katılımcı görüşleri doğrultusunda katılım temasında veli katılımının azlığı ($f=114$) ve velilerin isteksizliği ($f=103$); uygulama temasında ise rehberlik saatlerinin kaldırılması ve azaltılması ($f=120$), rehber öğretmenin yalnız kalması ($f=115$), diğer öğretmen ve yöneticilerin sorumluluk almaması ($f=107$) sorunlarının öne çıktığı görülmektedir. Aşağıda bazı katılımcıların söz konusu sorunlara dair görüşleri doğrudan alıntılarla verilmiştir.

...Öğrencilerde yeteri kadar etkili olmuyor. Sebebi uygulamada öğrencilerin pasif durumda olmasıdır. (Ö2)

...öğrenciler sınav vb. sebeplerle etkinliklere katılmak istemiyor, zoraki ve istek olmayınca beklediğimiz etki oluşmuyor. (Ö78)

...Biz ne kadar bu konuda çalışsak da öğrencinin geldiği aile ve çevrede bu zararlı alışkanlıklar normal sayılıyor, öğrenci okuldan çok geldiği aile ve çevreye uyuyor. Neticesiz kalıyor. (Y10)

Uygulamaları gerçekleştirmek için uygun ders saati bulamıyoruz. Öğretmenler ders saatlerini vermek istemiyorlar. (Ö81)

...Okuldaki herkesin destek olması gerekirken çoğu zaman sadece rehber öğretmenin göreviymiş gibi bir algı oluşuyor. İdareciler ve öğretmenler destek olmuyor. Sadece rehber öğretmenin gayreti ile de bir yere kadar gidiyor. (Ö112)

Öğrenci ve velilerimiz çok isteksiz. Ne kadar uğraşsak da verimli olmuyor, kâğıt üzerinde kalıyor. (Y1)

Veli katılımı hiç yok denecek kadar az. Dahası devamlılık yok. (Ö12)

Bağımlılıkla Mücadele Programının Olumlu Yönleri

Araştırma kapsamında katılımcıların TBM'nin uygulanmasının olumlu yönleri ile ilgili görüşleri analiz edilmiş olup, elde edilen veriler Tablo 4'te sunulmuştur. Katılımcıların programın uygulanmasının olumlu yönleri ile ilgili görüşleri hedef kitle ve program boyutu olmak üzere iki temada toplanmıştır.

Tablo 4
Katılımcıların Bağımlılıkla Mücadele Programının Uygulanmasının Olumlu Yönleri ile İlgili Görüşleri

Temalar	Alt Kategoriler	Görüşler	Frekans (f)
Hedef Kitle	Öğrenci	Farkındalık oluşturma	101
		Bilgilendirme	98
		Akranlarına yardımcı olma	25
		Bireysel bilgi almada cesaretlenme	18
	Veli	Farkındalık oluşturma	85
		Bilgilendirme	37
Program Boyutu	Okul	Diğer öğretmen ve idarecilerin de bilgi sahibi olmaları	65
		Sportif faaliyetlere katılan öğrenci sayısında artış	22
	Uygulamalar	Çalışmaların sistematik yürümesi	96
		Olumlu grup atmosferi oluşturmaları	55
		Etkinliklerin öğrencileri motive etmesi	41
		Materyal	Materyallerin hazır sunulması
TBM sitesinde çok fazla içerik olması	56		

Tablo 4 incelendiğinde katılımcı görüşlerinin hedef kitle temasında farkındalık oluşturma (f=101) ve bilgilendirme (f=98), uygulama temasında çalışmaların sistematik yürümesi (f=96) ve materyallerin hazır sunulması (f=82) noktalarında yoğunlaştığı fark edilmektedir. Aşağıda bazı katılımcıların programın uygulanmasının olumlu yönleri ile ilgili görüşleri doğrudan alıntılarla verilmiştir.

Yapılan etkinliklerle öğrencilerimizin ve velilerimizin bağımlılık konusunda farkındalıkları arttı. (Ö56)

Belli bir programın takip edilmesi, materyallerin hazır sunulması, etkinliklerin düzen içinde ve planlı yapılmasını sağladı. (Y7)

Öğrenciler edindikleri bilgilerle çevresinde sorun yaşayan arkadaşlarına yardımcı olmaya çalıştılar. (Ö75)

Özellikle sorun yaşayan öğrencilerimizin bireysel destek isteme noktasında daha da cesaretlendiklerine şahit olduk. Destek isteyen öğrenciler daha sonra tekrar tekrar rahatlıkla geldiler. (Ö12)

...okulumuzda görev yapan öğretmenler, idareciler, öğrenciler ve velilerimizin farkındalıklarının gelişmesine yardımcı olduğunu düşünüyorum. (Ö65)

Bağımlılık konusunda bilgilendim, benim için çok faydalı oldu. Bu konuda çocuğuma yaklaşma konusunda bana çok faydası olacak. (V3)

...bilgi sahibi olduk, güzel faaliyetler yapıldı. (Y11)

Bağımlılıkla Mücadele Programının Olumsuz Yönleri

Araştırma kapsamında katılımcıların TBM'nin uygulanmasının olumsuz yönleri ile ilgili görüşleri analiz edilmiş olup, elde edilen veriler Tablo 5'te sunulmuştur. Katılımcıların bu husustaki görüşleri hedef kitle ve program boyutu olmak üzere iki temada toplanmıştır.

Tablo 5

Katılımcıların Bağımlılıkla Mücadele Programının Uygulanmasının Olumsuz Yönleri ile İlgili Görüşleri

Temalar	Alt Kategoriler	Görüşler	Frekans (f)
Hedef kitle	Öğrenci	Özenti oluşturma korkusu	27
		Deneme merakı oluşturma	12
Program boyutu	Uygulamalar	Sürekli hatırlatılmasının teşvik gibi algılanması	41
		Ayrıntılı ve yoğun olması	27
		Sadece sunum tabanlı olması	20
		Uygun mekân sorunu	12

Tablo 5'e bakıldığında hedef kitle temasında özenti oluşturma korkusu (f=27) ve deneme merakı oluşturma (f=12), program boyutunda ise sürekli hatırlatılmasının teşvik gibi algılanması (f=41) ile ayrıntılı ve yoğun olması (f=27) görüşlerinin öne çıktığı görülmektedir. Aşağıda bazı katılımcıların programın uygulanmasının olumsuz yönlerine ilişkin görüşleri doğrudan alıntılarla verilmiştir.

Öğrencilerin daha çok bağımlılığa özenme durumu oluşabilir. (Ö34)

Program çok yoğun ve ayrıntılı, okul özelinde risk envanterleri ile tarama yapılarak sadece hedeflenen bağımlılık türünde eğitim verilebilirdi. Sanki biraz yoğunluk istenilen çıktılarının alınmasının önüne geçti. (Ö8)

Oğlum okuldan gelip değişik maddeleri sordu. Korkup nereden öğrendin diye sorduğumda okuldan söylediler, deyince korktum. Tabiri caizse eşeğin aklına karpuz kabuğu düşürmek gibi olmamalı. (V1)

Etkinliklerin iyi planlanmaması ve verimli olmaması öğrencilerde özenme durumu ve merak oluşturabilir. Öğrenci sürekli anlatıyorlar, acaba nedir(?) diye maddelere ulaşmayı düşünebilir. (Ö39)

Bağımlılık kavramına merak uyandırıp öğrencileri yanlış yönlendirmelere sebep olabilir. (Y15)

TBM'nin Uygulanmasına Yönelik Destek Faaliyetleri

Araştırma kapsamında katılımcıların TBM'nin uygulanması noktasında alınan desteklerle ilgili görüşleri analiz edilmiş olup, elde edilen veriler Tablo 6'da sunulmuştur. Katılımcıların konu edilen destekler ile ilgili görüşleri iç paydaş desteği ve dış paydaş desteği olmak üzere iki temada toplanmıştır.

Tablo 6

Katılımcıların Bağımlılıkla Mücadele Programının Uygulanması Noktasında Alınan Desteklerle İlgili Görüşleri

Temalar	Alt Kategoriler	Görüşler	Frekans (f)
İç paydaş desteği	Öğretmen desteği	Öğretmenlerden hiç destek alamadım.	103
		Fen bilgisi öğretmeninden sağlıklı yaşam konusunda seminer	12
		Bilişim öğretmeninden teknoloji bağımlılığı konusunda seminer	7
		Ders saatlerini verme	3
		Risk grubundaki öğrencileri yönlendirme	2
	Okul öncesi öğretmenin okul öncesi öğrencilere etkinlik yapması	1	
	Yönetim desteği	Okul idaresinden hiç destek alamadım	111
	Okul idaresinden destek aldım.	17	
Dış paydaş desteği	Öğrenci kulübü desteği	Yeşilay kulübü okulda tanıtım çalışmalarında destek oldu.	3
	STK desteği	Yeşilay derneğinden materyal desteği aldım.	4
	Resmî kurum desteği	Düzce Üniversitesinden seminer desteği aldım	2
		Düzce İl Emniyet Müdürlüğünden seminer desteği aldım.	1

Tablo 6 incelendiğinde iç paydaş desteği temasında okul idaresinden hiç destek alamadım (f=111), öğretmenlerden hiç destek alamadım (f=103), fen bilgisi öğretmeninden sağlıklı yaşam konusunda seminer (f=12), bilişim öğretmeninden teknoloji bağımlılığı konusunda seminer (f=7), dış paydaş temasında Yeşilay derneğinden materyal desteği aldım (f=2), Düzce üniversitesinden seminer desteği aldım (f=2) şeklinde belirtilen uygulama desteklerine ilişkin görüşlerin ağırlıklı olduğu fark edilmektedir. Aşağıda bazı bu konudaki görüşleri doğrudan alıntılarla verilmiştir.

Düzce Üniversitesinden bir hocamız öğrencilerimize seminer verdi. Güzel bir farkındalık etkinliği oldu. (Y7)

Okulda rehber öğretmenlere kalıyor bu iş. Maalesef ne idare ne de diğer öğretmenler destek oluyor. Hatta gereksiz olduğunu savunanlar bile oluyor. (Ö23)

Ne öğretmen, ne idare ne de veli desteği aldık. (Ö67)

...öğretmenlerden hiç destek görmedim, hatta çoğu öğretmen gereksiz olduğunu düşünüyordu. (Ö101)

...Bazı öğretmenler etkinlikleri yapmak için derslerini verdiler, bunun dışında destekleri olmadı. (Ö116)

Polisler tanıtım yaptılar, zararlı alışkanlıklar hakkında bilgi verdiler. (Y4)

Okulumuzdaki fen bilgisi öğretmeni sağlıklı yaşam konusunda destek oldu. Birlikte seminer hazırladık, öğrencilere seminer verdi. (Ö54)

Bağımlılıkla Mücadele Programının Etkililiğinin Artırılması ve Daha Nitelikli Bir Şekilde Hazırlanıp Uygulanması İçin Öneriler

Araştırma kapsamında katılımcıların TBM'nin etkililiğinin artırılması ve daha nitelikli bir şekilde hazırlanıp uygulanması için sundukları öneriler analiz edilmiş olup, elde edilen veriler Tablo 7'de sunulmuştur. Katılımcıların konuya yönelik önerileri, program paydaşları ile ilgili öneriler ve programın uygulanması ile ilgili öneriler olmak üzere iki temada toplanmıştır.

Tablo 7

Katılımcıların Bağımlılıkla Mücadele Programının Etkililiğinin Artırılması ve Bu Yıl Daha Nitelikli Bir Şekilde Hazırlanıp Uygulanması İçin Sundukları Öneriler

Temalar	Alt Kategoriler	Görüşler	Frekans (f)
Program paydaşları ile ilgili öneriler	Öğrenci	Öğrencilerden gönüllü ekipler oluşturulması	54
		Öğrencilerin de dâhil olduğu projeler yapılması	35
		Öğrencilerin etkinliklerde görev alması	12
	Öğretmen	Rol model olması	81
		Uzman kişiler tarafından eğitim verilmesi	43
	Veli	Küçük grup eğitimleri	18
		Çeşitli etkinliklerle velinin okulla iletişimi sağlanması	9
	Okul Yönetimi	Diğer öğretmenlerin de sorumluluk almaları için resmî olarak görevlendirilmeleri	56
		Okul yönetiminin liderlik yapması	28
		Çalışmaların planlanması	9
İl Müdürlüğü	Her okula rehber öğretmen atanması	35	
	Okulların sportif alt yapısının güçlendirilmesi	26	
Yerel yönetimler	Reklam ve bilbordlar hazırlanması	5	
Programın Uygulanması ile ilgili öneriler	Yöntem ve Teknikler	Küçük grup çalışmaları yapılması	40
		Bir teori bir uygulama şeklinde planlama yapılması	20
		İçeriğin sadeleştirilmesi	14
	Zaman	Uzman desteği alınması	5
		Periyodik olarak yapılan çalışmaların değerlendirilmesi	2
		Rehberlik saatinin tekrar verilmesi	92
	Materyal	Uygulamaya dönük etkinliklerin hazırlanması	64
		Etkinliklerin periyodik aralıklara yayılması	37
		Sunum içeriklerinin gözden geçirilmesi	16
		Öğrenci başına materyal gönderilmesi	10
Materyal	Kısa spot filmler hazırlanması	5	
	Etkinliklerin çeşitlendirilmesi	5	

Tablo 7'de görüldüğü üzere program paydaşları ile ilgili öneriler temasında öğretmenlerin rol model olması (f=81), diğer öğretmenlerin de sorumluluk almaları için resmî olarak görevlendirilmeleri (f=56), öğrencilerden gönüllü ekipler oluşturulması (f=54); programın uygulanması ile ilgili öneriler temasında rehberlik saatinin tekrar verilmesi (f=92), uygulamaya dönük etkinliklerin hazırlanması (f=64) ve küçük grup çalışmaları yapılması önerileri öne çıkmaktadır. Aşağıda bazı katılımcıların konuya yönelik önerileri doğrudan alıntılarla verilmiştir.

Yasal düzenlemeler yapılarak idareci ve öğretmenlerin de katılımı zorunlu olmalı. (Ö8)

Öğrenciler arasından gönüllü olanlar arasından ekipler oluşturularak, çalışmaların daha aktif sürdürülmesi sağlanabilir. (Ö34)

Belediye belli dönemlerde bağımlılıkla ilgili billboard ve afişler hazırlatıp asabilir. (V3)

Alanında yetkin kişiler tarafından düzenli ve planlı şekilde tüm veliler, öğretmenler ve öğrencilere uygulamaya dönük seminerler verilmesi. (Y5)

Etkinlikler çeşitlendirilmeli, etkili kısa spot filmler hazırlanmalı. (Ö40)

En çok uygulamalar için uygun zaman sıkıntısı yaşıyoruz, kaldırılan rehberlik saati geri verilirse en azından uygulama için zamanımız olur. (Ö55)

...rehberlik saati uygulamasına geri dönülmeli. (Ö71)

...bu konuda gerek okul idaresi gerek öğretmenler, veliler ve öğrencilerin hepsinde gönüllülük olmalı ve programa yeterli desteği vermeliler. İstekli öğrencilerden mikro ekipler oluşturulabilir, bu konuda kişiler davet edilebilir. (Ö99)

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada ortaokullarda öğrencilere yönelik olarak hazırlanan ve uygulanan bağımlılıkla mücadele eğitim programının etkililiği öğretmen, yönetici ve veli görüşlerine göre değerlendirilmiştir. Katılımcı görüşleri doğrultusunda okullarda bağımlılıkla mücadele programı kapsamında eğitsel etkinlikler (seminerler, sunumlar, materyal hazırlama, modül uygulama) ve sosyal etkinlikler (sportif faaliyetler, proje uygulamaları, ilgili kurum ziyaretleri, kurumsal iş birliği) yapıldığı belirlenmiştir. [Ertüzün, Koçak Uyaroglu, Demirel ve Koçak \(2016\)](#) tarafından yapılan araştırmada, tedavi gören madde bağımlılarının tamamının tedavi sürecinde ve sonrasında boş zaman aktivitelerinin önemine dikkat çektiği tespit edilmiştir. [Özgen \(2016\)](#) tarafından yapılan araştırmada spor yapan öğrencilerde teknoloji kullanımının normal düzeyde olduğu belirlenmiş ve öğrencilerin teknoloji bağımlılığından korunmak için spor faaliyetlerine devam etmelerinin yararlı olacağı önerilmiştir. [Ögel, Armağan, Eke ve Taner'in \(2007\)](#) yaptıkları araştırmada da madde denemeyenlerin belli bir amaca yönelik sosyal aktiviteleri tercih ettikleri belirlenmiştir. Araştırmamızda Bağımlılıkla Mücadele Programı kapsamında okullarda bağımlılığı önlemede önemli bir araç olarak spor faaliyetlerine yer verildiği görülmüştür. [Hazar, Mamak ve Çınar \(2015\)](#) tarafından yapılan araştırmada ise, araştırma bulgularımızın aksine spor faaliyetlerine katılan bireylerin katılmayanlara oranla akademik başarılarının daha düşük, ancak internet bağımlılığı ve toplam bağımlılık puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmada bağımlılık puanını birçok faktörün etkilediği, bağımlılık puanlarındaki artışın özellikle lisans yılından kaynaklandığı belirlenmiştir.

Bağımlılıkla Mücadele Programı'nın uygulanması kapsamında katılım boyutunda; öğrenci ve velilerinin isteksizliği, katılım azlığı, uygulama boyutunda ise kalabalık gruplar ve öğrenci sayısının çokluğu, öğrencilerin pasif oluşu, olumsuz çevrenin öğrencilere yansımaları, okullarda rehber öğretmenlerin yalnız kalması, diğer öğretmen ve yöneticilerin sorumluluk almaması, bazı okullarda rehber öğretmen bulunmaması, rehberlik saatlerinin kaldırılması ve azaltılması, yeterli ve uygun zaman olmaması, uygulamaya dönük etkinliklerin azlığı, sunum içeriklerinin basit ve yetersiz olması gibi sorunlar yaşandığı belirlenmiştir. Ulusoy (2017) tarafından yapılan araştırma, öğretmenlerin öğrencilerin maddeye kolay ulaşabildiğini ve ailelerin tutumunun yeterli olmadığını, ailelerin tutumlarının madde bağımlılığının artmasında etkili olduğunu vurguladıklarını göstermektedir. Araştırma bulgularımızda velilerin program uygulamalarına katılmada isteksizlikleri ve yeterli destek sağlamamaları da bahsedilen araştırma bulguları ile örtüşmektedir. İşmen Gazioğlu ve Canel (2015) tarafından yapılan araştırmada, ülkemizde uygulanan bağımlılıkla mücadele programlarında uygulayıcı olarak yer alacak kişilerin konuya yönelik motivasyonlarının sağlanmasının programın başarısı açısından dikkate değer bir etki yaptığı ortaya konmuştur. Araştırma bulgularımıza göre, okullarda Bağımlılıkla Mücadele Programı'nın uygulanmasında özellikle yönetici ve öğretmenlerin destek vermediği görüldüğünden uygulayıcıların motivasyonlarının düşük olduğu sonucu çıkarılabilir. Balda ve Turan (2012) tarafından yapılan araştırmada okullarda rehberlik saatlerinin kaldırılmış olmasının, bu tür geniş kapsamlı çalışmaların yapılmasını engellemekte olduğu ve müfredatta rehberlik saatlerinin yeniden yer almasının sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Araştırmamızda da katılımcılar rehberlik saatlerinin kaldırılması nedeniyle uygulama için uygun ders saati bulmakta zorlandıklarını ifade etmiş ve rehberlik saatlerinin geri verilmesi görüşünde hemfikir olmuşlardır.

Katılımcı görüşleri doğrultusunda belirlenen hedef kitle boyutunda öğrencilere yönelik olarak farkındalık oluşturma, bilgilendirme, akranlara yardımcı olunması, bireysel bilgi almada cesaret sağlama; velilere yönelik olarak farkındalık oluşturma ve bilgilendirme; program boyutunda ise idareci ve öğretmenlerin bilgi sahibi olmaları, öğrenci yönlendirmeleri nedeniyle sportif faaliyetlere katılan öğrenci sayısında artış, çalışmaların sistematik bir şekilde ilerlemesi, olumlu grup atmosferinin oluşturulması, etkinliklerin öğrencileri motive etmesi, hazır materyal desteği sunulması ve TBM sitesinin çok zengin bir içeriğe sahip olması Bağımlılıkla Mücadele Programı'nın olumlu yönleri olarak öne çıkmıştır. Siyez ve Palabıyık (2009) tarafından yapılan araştırmada, uygulanan bağımlılık programının öğrencilerin uyuşturucu maddeler hakkındaki bilgi düzeylerini ve öğrencilerin madde kullanımını reddetme becerilerini geliştirme konusunda olumlu yansımalarının olduğu belirlenmiştir. Araştırmamız kapsamında okullarda uygulanan bağımlılıkla mücadele programının da öğrencilerin bilgi ve farkındalık düzeylerinin geliştirdiği ve dolayısıyla madde kullanımını önlemede etkili olacağı çıkarımını yapmak mümkündür.

Programın olumsuz yönleri ile ilgili olarak ifade edilen görüşler; öğrenciler arasında özenti ve merak oluşturma endişesi, yoğun ve ayrıntılı bir içerikle sunulan eğitimin öğrenciler arasında teşvik olarak algılanmasına yol açması, sadece sunum tabanlı olması ve etkinlikler için bazı okullarda uygun mekânların olmaması şeklinde sıralanabilir. [Ulusoy \(2017\)](#) tarafından yapılan araştırmada da madde kullanımı konusunda özenti, merak ve arkadaş çevresinin etkili olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulgularımızda yer alan, öğretmenlerin Bağımlılıkla Mücadele Programı'nın özenti ve merak oluşturabileceğine yönelik görüşlerin araştırma bulguları ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Katılımcılar Bağımlılıkla Mücadele Programı'nın uygulanması sırasında gerek öğretmenlerden gerekse okul yönetimlerinden beklenen desteği alamadıklarını, resmî ve sivil toplum kurumlarından aldıkları desteklerin de sınırlı olduğunu ifade etmişlerdir. Programın etkin ve verimli bir şekilde uygulanması için öğrenciler arasında gönüllü ekipler oluşturulması, öğrenci merkezli projeler hazırlanması ve uygulanması, öğretmenlerin olumlu rol model olmaları, öğretmenlere bağımlılık alanında yetkin kişiler tarafından eğitimler verilmesi, velilere yönelik küçük grup eğitimleri verilmesi, çeşitli etkinliklerle veli-okul iletişiminin canlı tutulması, programın başarılı bir şekilde uygulanması için okul müdürlerinin planlama ve liderlik yapması, okuldaki tüm öğretmenlerin gerekirse resmî yükümlülükler verilerek sorumluluk almalarının sağlanması, program içeriğinin sadeleştirilmesi, küçük grup çalışmaları yapılması, uygulamaya dönük etkinlikler hazırlanması, belli dönemlerde çalışmaların verimliliğinin çeşitli ölçme araçlarıyla değerlendirilmesi, rehberlik saati uygulamasına geri dönülmesi, kısa spot filmler hazırlanması, etkinliklerinin gözden geçirilmesi okul yönetimleri, reklam ve billboardlar yoluyla toplum bilinçlendirme çalışmaları yapılması önerilmiştir.

Araştırma sonuçları doğrultusunda uygulanan Bağımlılıkla Mücadele Programı'nın özellikle içerik ve uygulama boyutunda katılımcı görüşleri doğrultusunda güncellenmesi; veli desteği sağlama, öğrencilere yönelik uygulamalı etkinlikler hazırlanması, bağımlılık türlerine göre uygulama içerikli saha çalışmaları hazırlanması ve rehberlik saati uygulamasına dönülmesi önerileri ile programdan sağlanacak yararın artacağı umulmaktadır.

Extended Abstract

Opinions of Administrators, Teachers, and Parents on the Evaluation of the Effectiveness of the Addiction Programs Implemented in Secondary Schools*

Osman Aktan¹

Metin Yılmaz²

Merve Yılmaz³

Abstract

This study aims to use the opinions of administrators, teachers, and parents to evaluate the effectiveness of an addiction prevention educational program devised for and presented middle school students. A case study was used in the analysis of the data collected. The study group consisted of 156 individuals, including 12 administrators, 128 teachers, and 16 parents. Semi-structured interview forms were used to collect qualitative data. Validity and reliability were assessed through a pilot study. A content analysis was conducted to analyze qualitative data. The findings, revealed that the addiction prevention program was effective in raising participants' awareness about addiction prevention and in increasing their knowledge about substance addiction, technology addiction, and other harmful habits. Teachers, administrators, and parents emphasized that the problem of the addiction prevention educational program was mainly lack of practical activities, lack of adequate support for parent, inadequate time allotted for teaching hours for the students, and lack of activities for implementation. The results suggest that it would be beneficial to organize addiction prevention educational programs in terms of content, implementation, timing, and support for parents, includes practical field studies.

Keywords

Middle school • Student • Addiction • Addiction Prevention Program • Program evaluation

* An earlier version was presented at "CRC-2017," a conference held at Düzce, Düzce University, October 5-7, 2017.

Manuscript Received: November 3, 2017 / **Accepted:** January 20, 2018 / **OnlineFirst:** September 15, 2018

1 **Correspondence to:** Osman Aktan, Düzce Guidance and Research Center, Düzce Turkey. Email: karakteregitimi@gmail.com

2 Düzce Guidance and Research Center, Düzce Turkey. Email: kmy.metin.yilmaz4@gmail.com

3 Düzce Mehmet Zahid Kevseri Imam Hatip Secondary School, Düzce Turkey. Email: merve88c@hotmail.com

Citation: Aktan, O., Yılmaz, M., & Yılmaz, M. (2018). Opinions of administrators, teachers, and parents on the evaluation of the effectiveness of the addiction programs implemented in secondary schools. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 5, 637-664. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.4.0041>

In addition to the rapid developments experienced in the communication and technological fields that have begun to threaten every country, substance use and addiction have collectively found themselves as one of the most critical global malaises affecting every society (Babor et al., 2010, p. 27). Addiction is defined as those behaviors causing problems in an individual's physical, biological, and psychological characteristics and that culminate in disrupting that individual's personal balance (Karaman & Kurtoğlu, 2009; Kandemir, 2012; Tosun, 2008). Addiction may also be defined as the irresistible desire felt toward an entity, individual, or object or the state of being under the effect of another guided will. Addiction results in an abnormal behavior or set of behaviors related to a person's cognitive functions (Uzbay, 2009). Addiction may also refer to an individual's use of any particular substance that leads to satisfaction and pleasure upon consumption (Balseven, Özdemir, Tuğ, Hancı, & Doğan, 2002). Substance refers to all natural or synthetic materials that affect one's cognitive and physical functions and that ultimately cause psychological and behavioral changes in one's organ systems while also causing a false sense of wellness in the same individual (Turkish National Police - Department of Anti-Smuggling and Organized Crime [EGM KOMDB], 2005, p. 94).

Substance addiction is expressed as the state where in order to obtain a specific effect of a pleasure-causing substance, an individual chooses not to stop using the substance despite psychological, social, and physical problems resulting from continued use of the substance and where withdrawal symptoms are observed in said individual when not the substance is not consumed (Arıkan, 2011, p. 243; Uzbay & Yüksel, 2003, p. 485). The progression of addiction depends on an individual's personal characteristics, the duration of substance use, the type of substance used, and whether other family members use the substance. The addictive potential of every substance varies (Ceyhun, Oğuztürk, & Ceyhun, 2001).

Since curiosity and peer pressure – through imitation and/or observation – are two of the most significant factors leading one to addiction (Can, 2007, p. 186), it is only inevitable that the number of addicted individuals exponentially increase in societies. It was revealed in a study conducted on 103 substance addicts in Turkey that one's circle of friends was the reason behind 82.1% of initial substance use (Türkan, 2011, p. 72). Substance use is more widely observed in those young individuals who live in an environment where addictive substances are consumed and who have friends using narcotic substances (Kulaksızoğlu, 2008; Ögel, Taner, Eke, & Erol, 2004). According to data published by the World Health Organization, nearly 75% of accident-, suicide-, and murder-related deaths among 15-24 year olds were a result of substance use (World Health Organization, 2014).

Reasons inciting young individuals to use addictive substances include speed of urbanization, increases in population, a weakening of socio-cultural ties, and the lack of

free-time activities available for young individuals (Albayrak & Balci, 2014). Further reasons for substance addiction may be cited as one's having a weak personality and a desire to escape from one's problems, having a character dependent on external factors, feeling worthless, being emotionally immature, being pleasure oriented, having a circle of friends with negative behaviors, and other similar situations (Kulaksızoğlu, 2008). While changes in socio-economic makeup play an important role in increases in substance use, experiencing hardships in living conditions resulting from unemployment and poverty, having a low level of education, being deprived of social opportunities, and experiencing inner-family problems due to economic factors complicate young individuals' efforts to resist using narcotic substances and may also propel them into a state of hopelessness. Individuals experiencing such issues are more likely to incline toward using addictive substances (Walker, 2010, p. 5). Addictive substances are chemical type materials able to cause a range of behavioral, psychological, and physical changes in an individual (Özcan, Taş, & Çetin, 2013, p. 155). Addictive substances are tobacco (cigarettes), alcohol, opiates (e.g., morphine, heroine, codeine, methadone, and meperidine), stimulants (e.g., amphetamine, cocaine, ecstasy, and caffeine), substances effecting the central nervous system [e.g., barbiturates, meprobamate, benzodiazepine (diazepam), akineton], hallucinogens [e.g., LSD (lyseric acid diethylamide), mescaline, psilocybin, DMT (dimethyltryptamine), DET (diethyltryptamine), DOM (dimethoxymethamphetamine), MDA (methylenedioxyamphetamine)], inhalants (volatile hydrocarbons) [e.g., paint thinner, benzene, gasoline, adhesives (e.g., Bally and Uhu adhesives)], marijuana and similar substances, and phencyclidine (PCP) (Ögel, 2010).

Individuals may be addicted to a number of addictive substances, including cigarettes, alcohol, narcotics, and other similar substances. In addition to cigarettes, alcohol, narcotics, and similar substances, game addiction, computer addiction, television addiction, shopping addiction, Internet addiction, and other similar addictions may be mentioned (Kim & Kim, 2002).

Since its foundation, the Turkish Green Crescent Society has, in its fight against addiction, developed the Addiction Prevention Training Program of Turkey (APTPoT) in an effort to start a society-wide prevention program by amassing school and family centered methods with the goal not only of eliminating the insufficiencies of prevention projects currently undertaken in Turkey but also of creating awareness about and impeling all layers of society into action against addiction using up-to-date scientific approaches regarding prevention works (Ministry of National Education – Addiction Prevention Training Program of Turkey [MEB TBM] Applied Education Program Evaluation Report, 2015).

With the general purpose of reducing the risk of individuals without addictions from starting down the addiction process, the Addiction Prevention Training Program

of Turkey (APTPoT) is an educational program based on scientific approaches. The program seeks to provide all interested parties, and children and young individuals in particular, with preventative training services. Seeking to increase awareness in individuals and society of tobacco addiction, alcohol addiction, substance addiction, and technology addiction, APTPoT endeavors to use this information and awareness to deter use of the above mentioned substances. Through strengthening and supporting its *preventive* aspect, APTPoT furthermore seeks to equip individuals with knowledge and skills so as to lead a healthy life and prevent illness. This is the first time in Turkey that an addiction prevention program for such a large target population has been developed. Taking into account Turkey's sociological makeup, its needs, and current educational system, this program has been developed with the support of field experts so that it may be applied throughout Turkey (TBM, 2015).

APTPoT programs were initiated on January 3, 2014 following the signing of a joint protocol by the Ministry of National Education and the Green Crescent. APTPoT programs were extended for five more years as of June 23, 2017 through the signature of the Addiction Prevention Training Project Implementation Protocol of Turkey (MEB, 2015). Between March 9 and June 10 of 2015, an 18-hour in-service training program was organized for guidance counselors employed in schools under the Ministry of National Education in every province of Turkey as part of the Addiction Prevention Training Program of Turkey. The APTPoT Applied Education Program was realized from November 10 to December 1 of 2015 conducted by APTPoT trainer guidance counselors who had successfully completed the APTPoT Trainer's Training Program held in Antalya, Turkey. The training program's content, devised specifically for guidance counselors, was composed of five areas: (i) Healthy Living, (ii) Technology Addiction, (iii) Tobacco Addiction, (iv) Substance Addiction, and (v) Alcohol Addiction. The 12-session APTPoT Applied Training Program, held over the course of three days for four sessions per day, was realized throughout Turkey. A total of 848 training groups participated in the program and 10,116 sessions were administered. Training groups were composed of a minimum of 12 and a maximum of 40 individuals. After participating in the 18-hour APTPoT Applied Training Program and receiving their In-service Training Certificates, a total of 28,349 guidance counselors earned the right to be APTPoT Implementers. As part of the training programs, in addition to 29,000 books being distributed throughout Turkey, APTPoT Trainer Sets composed of educational roll-up banners and swallowtail flags were sent to 97 locations. Through the agency of Green Crescent branches, information about APTPoT was presented in 34 provinces (Ministry of National Education – Addiction Prevention Training Program of Turkey [MEB TBM] Applied Education Program Evaluation Report, 2015).

Technological, scientific, and social changes render is necessary for a country to develop policies endeavoring to cultivate more highly qualified individuals to keep

pace with these changes. In addition, just as advancements in the field of educational sciences render it necessary and mandatory to improve educational programs so too is it necessary to determine to what degree these newly developed educational programs respond to these needs. Program evaluation studies need to be conducted for every program that has passed the design and implementation phase gauging to what extent the program meets the needs of society and individuals (Kumral, 2010). Educational program evaluations are necessary to have knowledge about a planned change (Cansu, 2010). Just as innovations and evaluations are similar concepts, the evaluation process itself may also provide beneficial feedback concerning an innovation implemented in the program being evaluated. As such, it is essential that one ascertain whether a program that has been implemented is effective and beneficial. This is possible through a program's evaluation. A program evaluation may be defined as the data collection process where a variety of measurement tools are used to gauge the effectiveness of educational programs, the process where the data obtained is compared with the determinant criterion and then interpreted, and the decision-making process concerning a specific program's effectiveness (Erden, 1998, p. 10). The high level of importance attributed to evaluation is due to its being the final and most integral link in of a program's development. As such, a program's evaluation should be conducted as a planned and systematic continuous activity (Fer, 2000).

In the province of Düzce, Turkey, the evaluation of a program devised for middle school students that was implemented during the 2015-2016 academic year is important for efforts to improve the effectiveness and efficiency of a program to be implemented this year. The general aim of this study is to assess the effectiveness of an addiction prevention educational program devised for and presented to middle school students based on the views of teachers, administrators, and parents.

Method

Research Model

This study followed a case study design, a qualitative research method. Case studies offer researchers the opportunity to collect rich and detailed, albeit ungeneralizable, data from a variety of sources ranging from, for example, more than one individual to an entire school (Lichtman, 2006, p. 73–77). Case studies are in-depth investigations of one or more event, environment, program, group, society, or other bounded system (Stake, 1995, p. 2; Yin, 2003, p. 13). Seeking to assess the effectiveness of an addiction prevention educational program designed for and presented to middle school students, this study has adopted a descriptive case study approach. The unit of analysis in this study is an addiction prevention educational program designed for and presented to middle school students.

Research Study Group

The study group consisted of 105 administrators, 1,224 teachers, and the parents of middle school students in whose schools the addiction prevention educational program was implemented. All schools included in the study were located in the province of Düzce, Turkey. In determining the study group, the purposive sampling technique, criterion sampling was used. Criterion sampling involves selecting persons, events, objects, or cases meeting the predetermined criteria related to the sample's problem at hand (Büyüköztürk, Akgün, Karadeniz, Demirel, & Kılıç, 2014). Criterion sampling seeks to study all cases meeting a predetermined set of criteria (Yıldırım & Şimşek, 2013, p. 112). As such, the study group for this research consisted of a total of 156 individuals selected based on the determined criteria. Of the total participants, 12 were administrators, 128 teachers, and 16 parents.

Data Collection

In order to collect participants' views on the effectiveness of the substance addiction program, three interview forms composed of open ended questions were separately prepared for administrators, teachers, and parents were distributed to their respective participants. The interview forms prepared for administrators and teachers contained seven questions whereas those for parents contained four. Opinions on the interview forms were sought from three separate experts and interviews with a pilot group composed of two administrators, three teachers, and two parents were conducted to gauge questions' comprehensibility. Following expert analysis and pilot interviews, questions were brought to their final form. During interviews, the questions contained in the interview forms were posed to the participants in subsequent order. The researchers took great care not to influence the participants in their responses. Participants were addressed using their names during interviews and each participant was given a code name during the analysis and reporting stages of the study.

Data Analysis

The researchers conducted all interviews and collected all data using the interview forms themselves. A content analysis was conducted on the data collected from interviews at every single stage in order to reveal explainable concepts and relations. The frequencies of opinions were obtained by collecting participants' opinions obtained through the interviews under specific titles. Finally, categories and themes were constructed by grouping similar expressions together. Miles and Huberman's (2015) Agreement / (Agreement + Dissensus) x 100 formula was used to verify the reliability of the data obtained through content analysis. Reliability between researchers was found to be 92%.

Findings and Interpretation

The aim of the research is, based on the views of teachers, administrators, and parents, to assess the effectiveness of an addiction prevention educational program designed for and presented to middle school students. Participants' views on the effectiveness of the addiction prevention program in question were analyzed and through the inclusion of direct quotes stated by participants on the interview forms, interpreted.

School-Organized Activities Related to Addiction Prevention

As part of the study, participants' views on school-organized activities related to addiction prevention were analyzed and collected under two themes, namely educational and social activities. While the APTPoT program (f=92), brochure preparation (f=65), and student-oriented workshops (f=51) were listed as educational activities, athletic activities (f=32) were cited as social activities.

Problems Encountered during the Implementation of the Addiction Prevention Program

Participants' views on problems faced during the implementation of the addiction prevention program in question were analyzed and collected under two themes, namely participational issues and implementational issues. Listed as participational issues were lack of participation (f=114) and parent unwillingness (f=103) whereas other teachers and administrators lack of taking responsibility (f=107) were cited as implementational issues.

Positive Aspects of the Addiction Prevention Program

Participants' views on the positive aspects of the addiction prevention program were analyzed and collected under two themes, namely target population and implementation. Building awareness (f=101) and providing information (f=98) fell under the theme of target population whereas the fact that the study was systematically conducted (f=96) and its materials were readily available (f=82) were included under the theme of implementation.

Negative Aspects of the Addiction Prevention Program

Participants' views on the negative aspects of the addiction prevention program were analyzed and collected under two themes, namely target population and program related issues. Fear of causing students to desire emulating their friends in using narcotic substances (f=27) and causing curiosity (f=12) were aspects that fell under the target population theme whereas continuous mention being perceived as encouragement (f=41) and the program's being detailed and intensive (f=27) were those aspects falling under the theme of program related issues.

Support Received as part of the Addiction Prevention Program

Participants' views on the support received in relation to the addiction prevention program were analyzed and collected under two themes, namely internal support and external support. Mentioned as internal support were no support received from the school's administration (f=111), no support received from teachers (f=103), workshops on healthy living given by the science teacher (f=12), and workshops on technology addiction given by the informatics teacher (f=7). Cited as external support were material support received by the Green Crescent Society (f=2) and support received by Düzce University (f=2).

Recommendations for Increasing the Effectiveness and Level of Detail of the Addiction Prevention Program for the Following Year

Participants' recommendations for increasing the addiction prevention program's effectiveness and level of detail were analyzed and collected under two themes, namely recommendations to the program's stakeholders and recommendations related to the program's implementation. Recommendations to the program's stakeholders were that teachers' act as role models (f=81), that other teachers be officially assigned specific duties so that they might take on responsibility (f=56), and that volunteer groups composed of students be formed (f=54). Recommendations related to the program's implementation were that students' receiving an hour of counseling be reinstated (f=92), that program-related activities be prepared (f=64), and that small-group projects be carried out.

Discussion, Results, and Recommendations

This study examined the views of teachers, administrators, and parents to assess the effectiveness of an addiction prevention educational program designed for and presented to middle school students. Participants stated that educational activities (e.g., workshops, presentations, material preparation, and modules) and social activities (e.g., athletic activities, projects, visits to relative organizations, and institutional cooperation) were carried out in their schools in line with the addiction prevention program. In their study, [Ertüzün, Koçak Uyaroğlu, Demirel, and Koçak \(2016\)](#) cite the importance of spare-time activities for one receiving treatment for addiction both during and after the treatment process for substance addiction. In a separate study, [Özgen \(2016\)](#) found that students participating in sports used technology at a normal level, recommending that students participate in athletic activities in order to avoid technology addiction. In their study, [Ögel, Armağan, Eke, and Taner \(2007\)](#) found that those who had never tried addictive substances preferred to participate in social activities with a specific purpose. In our study, it was found that athletic activities are an important tool used in schools to prevent addiction. In

another study, [Hazar, Mamak, and Çınar \(2015\)](#) found that in contrast to our findings, participation in athletic activities had a direct relationship with addiction, that the academic achievement of those participating in sports was lower than that of those who did, and that the Internet and total addiction scores of those who participated in sports were higher than those who did not.

Participants stated to have experienced participational issues in the addiction prevention program, including students' and parents' unwillingness and lack of participation. Problems related to implementation cited by participants included crowded groups and high number of students, other teachers' not taking up responsibility, the nonexistence of guidance counselors in some schools, the removal and decrease of time with one's guidance counselor, insufficient and inadequate use of time. [Ulusoy \(2017\)](#) found that teachers emphasized students' ability to obtain addictive substances with ease and that families' inadequate attitudes toward substance addiction were influential in one's choice to start using addictive substances. Our findings that parents were unwilling to participate in the program's implementation and provided insufficient support coincided with those of Ulusoy. In their study, [İşmen Gazioğlu and Canel \(2015\)](#) stated that in addiction prevention programs in Turkey, creating enthusiasm for the topic by the individual who is to conduct the program is an aspect that deserves attention. Based on our findings, support from administrators and teachers in particular was not provided during the implementation of the addiction prevention program in question and that their enthusiasm for the topic itself was low. In their study, [Balda and Turan \(2012\)](#) asserted that the fact that time allocated to seeing one's guidance counselor in school has been eliminated impedes this type of far-reaching studies and that time to see one's guidance counselor should be reallocated and included in schools' curricula. In our study, participants were of the same opinion, namely that it is difficult to find a suitable class hour for such a program due to the lesson with school guidance counselors having been eliminated and that time should be allotted in schools' curricula for students to see their guidance counselors.

Participants' views regarding the positive aspects of the program for the target audiences as follows: (i) for students, they mentioned that the program built awareness, provided information, was helpful for one's peers, and encouraged individuals to seek their own information; (ii) for parents, they again mentioned that the program built awareness and provided information; and (iii) for the program itself, they mentioned that teachers and administrators were knowledgeable, that there were increases in the number of students participating in athletic activities as a result of teachers' and administrators' encouragement, that a positive group atmosphere was established, that the activities motivated students, that material support was offered, and that APTPoT's website was content-rich. In their study, [Siyez and Palabıyık \(2009\)](#) stated that the addiction program implemented as part of their research positively influenced

students' knowledge of and their abilities to abstain from using narcotic substances. In our study, the addiction prevention program implemented in schools was also found to increase students' knowledge and awareness levels and would be indirectly effective in preventing students from using narcotic substances.

Concerning the program's negative aspects, participants cited the fear of causing students to desire emulating others and curiosity, the perception that the program's intensive and detailed content may encourage students to try narcotic substances, that the program was only presentation based, and that some schools did not have the proper activities to implement the program's activities. In his study, [Ulusoy \(2017\)](#) stated that one's desire to emulate peers in using narcotic substances, curiosity, and circle of friends were effective factors in substance use. In our findings, the fact that teachers carry the concern that addiction prevention programs may cause such desire and curiosity reinforces teachers' sense of rightfulness and sensitivity to this issue.

During the implementation of the addiction prevention program, participants stated that they did not receive the necessary support either from teachers or school administrators and that the support that they did receive from NGOs was insufficient. In order to conduct the program in an effective and efficient manner, the following recommendations have been made: volunteer groups composed of students should be formed, student centered projects should be prepared and implemented, teachers should be positive role models, teachers should receive education about addiction from competent individuals, small-group educational programs should be given to parents, and parent-teacher communication should be maintained through a variety of activities. In order to ensure and increase the program's success, the following recommendations have been made: the school principal should plan and lead activities, all teachers should take on responsibility by being given formal obligations to fulfill, the program's content should be simplified, small-group projects should be carried out, program-related activities should be prepared, projects' efficiency should be assessed through a variety of measurement tools over specific intervals, students should be allotted time to see school counselors as part of the school curriculum, short clips should be prepared, activities should be reviewed, and awareness should be increased in society through school management, advertisements, and billboards.

The study therefore concludes that the following recommendations would be beneficial: the content and implementation of the addiction prevention program in particular should be updated in line with participants' views, parent support should be provided, student-oriented practical activities should be prepared, application-oriented field studies based on the type of addiction should be conducted, and the guidance class should be reinstated in schools' curricula.

Kaynakça/References

- Albayrak, S. & Balcı, S. (2014). Gençlerde madde bağımlılığı ve önlenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11(2), 30–37.
- Arıkan, Z. (2011). Madde bağımlılığı, düzelme (remisyon), nüks (relaps) ve önlenmesi. *Madde bağımlılığı tanı ve tedavi kılavuzu el kitabı* içinde (s. 243–258). Ankara: Pozitif Matbaa.
- Babor, F. T. (2010). *Drug policy and the public good*. New York, NY: Oxford University Press.
- Balda, S., & Turan, U. (2012). Life skills education for social competence of primary school children. *Asian Journal of Home Science*, 7(2), 328–335.
- Balseven, A., Özdemir, Ç., Tuğ, A., Hancı, H. İ. & Doğan, Y. B. (2002). Madde kullanımı, bağımlılıktan korunma ve medya. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 11(1), 91–93.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. & Kılıç, E. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, M. Ş. (2007). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinde görülen “madde bağımlılığı” alışkanlığı* (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Cansu, T. (2010). *Anadolu Üniversitesi ilköğretimde teknoloji uygulamaları e-sertifika programının öğrenen görüşüne göre bağlam, girdi, süreç ve ürün (CIPP) modeli ile değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Ceyhan, B., Oğuztürk, Ö. & Ceyhan, A. G. (2001). Madde Kullanma Eğilimi Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirliği. *Klinik Psikiyatri*, 4(2), 87–93.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. (2005). *2004 raporu*. Ankara: Yazar.
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ertüzün, E., Koçak Uyaroğlu, A., Demirel, B. & Koçak, E. (2016). Boş zaman aktivitelerinin madde bağımlılığı sürecindeki rolüne ilişkin nitel bir çalışma. *Spor Bilimleri Dergisi–Hacettepe Journal of Sport Sciences*, 27 (2), 49–58.
- Fer, S. (2000). Modüler program yaklaşımı ve bir öneri. *Milli Eğitim Dergisi*, 147, 21–37.
- Hazar, K., Mamak, H. & Çınar, V. (2015). Lise öğrencilerinde internet ve bilgisayar oyun bağımlılığının spora katılım düzeyi ve bazı değişkenlerle araştırılması. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(2), 259–268.
- İşmen Gazioğlu, A. E. & Canel, A. N. (2015). Bağımlılıkla mücadelede okul temelli bir önleme modeli: Yaşam becerileri eğitimi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 2, 5–44. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2015.2.2.0011>
- Kandemir, Ö. (2012). Bağımlılık bir beyin hastalığıdır. *Yeşilay Aylık Sağlık, Eğitim ve Kültür Dergisi*, 87(936), 19.
- Karaman, K. M. & Kurtuluş, M. (2009, Şubat). *Öğretmen adaylarının internet bağımlılığı hakkındaki görüşleri*. Akademik Bilişim'09XI Akademik Bilişim Konferansı'nda sunulan bildiri, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa. http://ab.org.tr/ab09/kitap/karaman_kurtoglu_AB09.pdf adresinden edinilmiştir.
- Kim, S., & Kim, R. (2002). A study of Internet addiction: Status, causes, and remedies-focusing on the alienation factor. *International Journal of Human Ecology*, 3 (1), 1–19.
- Kulaksızoğlu, A. (2008). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kumral, O. (2010). *Eğitsel eleştiri modeli ile eğitim fakültesi sınıf öğretmenliği öğretim programının değerlendirilmesi bir durum çalışması* (Doktora tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Lichtman, M. (2006). *Qualitative research in education a users' guide*. ThousandOaks, CA: Sage.

- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (2015). Anlamlandırmak: Sonuç çıkarmak ve doğrulamak. S. Akbaba Altun & A. Ersoy (Çev. Ed.), *Genişletilmiş bir kaynak kitap: Nitel veri analizi* içinde (s. 245–287). Ankara: Pegem Akademi.
- Milli Eğitim Bakanlığı Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı. (2015). *Uygulayıcı eğitimi programı değerlendirme raporu*. http://tbm.org.tr/media/1884/meb_tbm_uygulayici_egitimi_programi_degerlendirme_raporu.pdf adresinden edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2017). *Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimi Projesi uygulama protokolü*. <http://hbogm.meb.gov.tr/www/yesilay-ile-yapilan-tbm-uygulama-protokolu-5-yil-uzatildi/icerik/656> adresinden edinilmiştir.
- Ögel, K. (2010). Bağımlılık yapan maddeler. Ögel K. (Ed.), *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: Tanı, tedavi ve önleme* içinde (s. 3–16). İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Ögel, K., Armağan, E., Eke, C. Y. & Taner, S. (2007). Madde deneyen ve denemeyen ergenlerde sosyal aktivitelere katılım: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi*, 8(1), 18–23.
- Ögel, K., Taner, S., Eke, C. Y. & Erol, B. (2004). *Anne-babalar için uyuşturucu ve uyarıcı maddeler ve bağımlılık hakkında bilgiler*. İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayınları.
- Özcan, S., Taş, H. Y. & Çetin, Y. (2013). Sigara ile mücadelede toplumsal bilinç. *HAK-IŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(4), 153–175.
- Özgen, F. (2016). *Spor yapan ve yapmayan üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı ile kişilik ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Siyez, D. M. & Palabıyık, A. (2009). Günebakan madde bağımlılığını önleme eğitim programının lise öğrencilerinin madde kullanım sıklığı, uyuşturucu maddeler hakkındaki bilgi düzeyleri ve yanlış inanışları ile madde reddetme becerileri üzerindeki etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28), 56–67.
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tosun, M. (2008). Madde bağımlılığına genel bakış. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi*, 62, 201–220. <http://194.27.141.99/dosya-depo/stek/pdfs/62/6220.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Türkan, H. (2011). *Opiyat Reseptör polimorfizmi ile madde bağımlılığı ilişkisinin araştırılması* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı. (2015). *TBM hakkında*. <http://uygulayici.tbm.org.tr/TBM-Hakkinda> adresinden edinilmiştir.
- Ulusoy, K.(2017). Tarih öğretmenlerinin madde bağımlılığı ve medya bağımlılığı ile ilgili düşünceleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(1), 385–400.
- Uzbay, İ. T. & Yüksel, N. (2003). Madde kötüye kullanımı ve bağımlılığı. N. Yüksel (Ed.), *Psikofarmakoloji* içinde (s. 485–520). Ankara: Çizgi Tıp Kitabevi.
- Uzbay, İ. T. (2009). Madde bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 21, 5–15.
- Walker, S. (2010). *Sense and nonsense about crime drugs and communities: A policy guide*. Belmont, CA: Wadsworth.
- World Health Organization. (2014). *WHO's role, mandate and activities to counter the world drug problem: A public health perspective*. http://www.who.int/substance_abuse/publications/drug_role_mandate.pdf adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. basım). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.